

Soovitused tugiisikuteenuse korraldamiseks

Väljavõtte materjalist : Sindi, I., Kattai, K., Medar, M., Toros, K., Valma, K., Kuldjärv, M., Gornischeff, K., Saia, K. 2019. [Asendushooldusel täisealiseks saavate noorte iseseisvumise ja elluastumise toetamine ning järelhooldusteenuse planeerimine ja korraldamine. Soovituslik juhend kohalikule omavalitsusele.](#) Tallinn: Tallinna Ülikool.

Sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt on tugiisikuteenus üks kohaliku omavalitsuse korraldatavatest sotsiaalteenustest, mille eesmärk on iseseisva toimetuleku toetamine olukordades, kus isik vajab sotsiaalsete, majanduslike, psühholoogiliste või tervislike probleemide tõttu oma kohustuste täitmisel ja õiguste teostamisel olulisel määral kõrvalabi. Kõrvalabi seisneb juhendamises, motiveerimises ning isiku suurema iseseisvuse ja omavastutuse võime arendamises. Tugiisikuteenus on üks lisavõimalus toetada asendushooldusel kasvanud noort iseseisva elu alustamisel. Nende noorte iseseisva elu alustamine on tihti üpris järsk ning tagasipöördumise võimalus puudub, kuid tugiisik saab aidata noorel sujuvamalt iseseisva eluga harjuda, olles vajaduse korral noore jaoks olemas ning vastates tema küsimustele, samuti pakkudes noorele ise olulist infot ja võimalusi, aidates teha valikuid ja langetada otsuseid.

Tugiisik võib olla nii noorele varasemast tuttav inimene kui ka keegi väljastpoolt senist tutvusringkonda, kui ta on saanud tugiisikutööks vajaliku ettevalmistuse. Tuttava inimesega on hea usalduslik kontakt olemas ning tugiisikuteenuse raames on tõenäoliselt suhteliselt lihtne koostööd teha. Samas võib võõra asjaliku tugiisikuga suhtlemine anda noore suhtlusvõrgustikule olulist täiendust ning olla seetõttu ehk isegi parem valik kui tuttav tugiisik. Samuti on noori, kellel ei ole head suhet seniste perevanematega (kasvatajatega) või kes ise mingil põhjusel ei soovi tuttavat inimest tugiisikuks. Oluline on koos noorega erinevad võimalused läbi kaaluda, nii et saaks ühiselt otsustada, kes oleks talle kõige sobivam tugiisik.

Koostöö tugiisikuga on noorele vabatahtlik. Sageli ei ole aga just toimetulekuraskustes noored eriti aldis erinevaid teenuseid (sh tugiisikuteenust) vastu võtma. Oluline on, et noort ümbritsevad täiskasvanud (eelkõige KOVi lastekaitse- või sotsiaaltöötaja teenuse korraldajana) tutvustaksid talle seda võimalust ea- ning asjakohasel moel ning motiveeriksid teda teenust vastu võtma.

Asendushoolduselt pärit noortega töötavate spetsialistide kogemuste kohaselt on sagedased ka juhtumid, kus noor saab vahetult pärast asenduskodust lahkumist mõnda aega iseseisvalt hästi hakkama, kuid hiljem ilmnevad tagasilöögid. Probleemid võivad tekkida illusioonide purunemisest, puudulikest igapäevase majandamise oskustest, suutmatusest hoida töökohta või suhteid, raskustest lapsevanema rolli täitmisel vms. Seepärast tasub võimaldada tugiisikuteenust ka neile noortele, kelle asendushoolduselt lahkumisest on juba teatud aeg möödas.

On leitud, et tugiisiku- ehk mentorteenus on noorele seda kasulikum, mida pikem on suhe. Teenus on kõige tulemuslikum, kui seda osutatakse mitu aastat. Kui teenust osutatakse vähemalt aasta, on noortel selgelt paremad tulemused näiteks enesehinnangu paranemisel, sotsiaalse aktsepteerimise ning enda õppimisvõimekuse tunnetamisel, õpingute

väärtustamises, suhete kvaliteedis oma vanematega, samuti esineb vähem alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamist võrreldes olukordadega, kus teenuse osutamine kestis vähem kui aasta.

Tihti rõhutatakse, et tugiisikuteenuse puhul on väga oluline, et oleks usalduslik suhe ja emotsionaalne kontakt. Sellist suhet võib olla raske luua – paljudel asendushooldusel olevatel lastel/noortel on kiindumushäire, mis takistab sisukate suhete loomist teiste inimestega; paljud neist on kannatanud väiksema väärkohtlemise all, mistõttu neil võib olla madal enesehinnang, nad on usaldamatud ja suhetes ettevaatlikud. Need probleemid raskendavad suhte loomist ning pikendavad selleks kuluvat aega. Teisalt võib selline taust kaasa aidata sellele, et noor on just eriti vastuvõtlik, kui tõeliselt toetav ja hooliv täiskasvanu jääb piisavalt kauaks tema kõrvale.

Noorele oleks iseseisvaks toimetulekuks kõige kasulik, kui tal on püsiv, toetav ja emotsionaalne kontakt täiskasvanuga. Alati ei ole võimalik avalikest vahenditest korraldatava teenuse puhul tagada teenuse osutamist nii pika aja jooksul, et tugiisikust võiks selline stabiilne ja pikaajaline tugi saada, ning tihti ei saagi see olla selle teenuse eesmärk. Seda olulisem on, et tugiisik töötaks ka noort ümbritseva sotsiaalse võrgustikuga: kaardistaks tema (potentsiaalselt) lähedased inimesed (nt bioloogilised sugulased, sõbrad, asenduskodu perevanem või hooldaja, õpingu- või töökaaslased, õpetaja vms) ning keskenduks muu hulgas suhete arendamisele ja hoidmisele nende inimestega, kes jääksid noort toetama edaspidises elus, kui tugiisikuteenus on lõppenud. Tugiisikuteenust tuleb siiski vaadata kui hetkeraskuste ületamise ning sujuva iseseisvumise ajutist abinõu, kuid tähtis on leida nii tugiisikuteenuse kui muude tegevuste abil inimese probleemidele pikaajalisemad lahendused.

Kui teenuse osutamine lõppeb mingil põhjusel väga lühikese aja pärast (kolme kuu jooksul), võib tugiisikuteenust saanud noore seisund muutuda raskemaks, kui see oli enne seda, kui teenust hakati osutama. On väga oluline teadvustada, et asendushooldusel kasvanud noorte puhul on tihti tegemist haavatavate inimestega, seega tuleb hoolega kaaluda, kas noorele sobib just see teenus, ning hoida ära juhtumeid, kus tugiisikud raskuste ilmnemisel teenuse osutamisest kiiresti loobuvad. Tugiisikutele tuleks anda konkreetseid juhtnöörid ka selle kohta, kuidas teenuse osutamine vajaduse korral kohaselt ja tundlikult lõpetada. Tuleks püüda ära hoida juhtumeid, kus tugiisik liiga kergekäeliselt loobub teenuse osutamisest, kui tunneb end ebakindlalt, ei oska olukorraga toime tulla või ei soovi enam jätkata. Seetõttu on oluline ka korraldada tugiisikutele kas supervisioone/töönõustamisi või koviisioone ning tagada, et oleks keegi, kelle poole nad saavad pöörduda nõu saamiseks, kui neil tekivad raskused näiteks noorega suhtlemisel või muul moel teenuse osutamisel. Võib mõelda sellelegi, et koostöö alguses selgitada noorele, kuidas tal on võimalik korrektselt ja viisakalt teenusest loobuda, kui ta leiab, et see pole talle kasulik ega vajalik. Sellised juhtnöörid annavad noortele ka teadmisi ja kogemusi, kuidas suhteid ilma konfliktideta lõpetada.

Pärast tugiisikuteenuse osutamise lõppu tuleks KOVi sotsiaaltöötajal hoida noorega siiski kontakti vähemalt kaks aastat pärast seda, kui noor iseseisvalt elama asus, et jälgida, kas noor suudab saavutatud edu hoida. Probleemide tekkimisel (töökoha kaotus, psühholoogiline madalseis jms) võiks võimaluse korral kaasata uuesti sama tugiisiku. Sel ajal on vajalik eelkõige emotsionaalne tugi. Üks võimalus on sõlmida teenuse lõppedes kokkulepe, et pärast seda, kui

aktiivne tugiisikuteenuse osutamine on lõppenud, on noorel siiski võimalus probleemide korral helistada samale inimesele (nt teatud perioodi jooksul).

Üheks eduteguriks on osutunud tugiisiku ja kliendi vaheliste kontaktide regulaarsus. See annab noorele kindlustunde, et pidev tugi on olemas, ning lisab elukorraldusele vajalikku rutiini. Seega tasub teenust osutama hakates paika panna, kui tihti kohtutakse, võimaldades siiski erandeid ning lubades noorel ühendust võtta, kui tal on selleks vajadus. Et vältida tugiisiku liigset koormust ning stressi, võib kokku leppida ka suhtluskorra selliselt, et näiteks öisel ajal ilma tungiva vajaduseta ei helistata, ning ajavahemiku, kui kiiresti tugiisik ühendust võtab, juhul kui noor temaga kontakti ei saanud jms.

Teenuse tulemuslikkusele aitab selgelt kaasa ka teenuse korralduse läbimõeldus. Oluline on mõelda läbi teenuse eesmärgid, nõuded tugiisikule ja tema ülesanded. Tähelepanu tuleb pöörata tugiisikute valikule ja nende koolitusele, sh sihtrühma eripära arvestades. Viimane on vajalik muu hulgas selleks, et tugiisikutel ei oleks naiivseid ootusi teenusesaajatele ja teenuse osutamise protsessile ning seetõttu ei tekiks teenuse osutamise katkestamist, mis võib noortele väga halvasti mõjuda. Teenuse planeerimisel tuleks mõelda läbi koostöövajadused ja -võimalused piirkonna teiste teenuseosutajatega, et need oleksid asendushoolduselt lahkuvatele noortele vajalikud ja kasulikud (nt vaimse tervisega seotud teenused, tööotsingud, haridus- ja koolitusvõimalused jms). Teenuseosutajad ning tugiisikud võiksid (kas koolituse raames või muul viisil) omavahel kohtuda ning infot ja kontakte vahetada, et teenuse osutamise kestel oleks lihtsam vajaduse korral üksteist leida ning koostööd teha.

Tugiisiku valikul tuleb arvestada nii seadusest tulenevaid nõudeid, teenuse osutamiseks vajalikku pädevust (nt tugiisikukoolituse läbimine) kui isikuomadusi. Kohustuslikud nõuded tugiisikule on sätestatud sotsiaalhoolekande seaduses.

Võimaluse korral võiks tugiisikuna eelistada inimest, kes on ise kasvanud asendushooldusel või on selle valdkonnaga mingil moel kokku puutunud. Sarnase kogemuse puhul võib tugiisikul ja noorel olla lihtsam üksteist mõista ja usaldada.

Aastatel 2016–2021 korraldab Sotsiaalkindlustusamet Euroopa Sotsiaalfondi vahendite toel asendushoolduselt iseseisvasse ellu astuvatele noortele tugiisikuteenust. Sel perioodil on teenus tasuta. Igal asendushooldusel kasvanud noorel on võimalus saada endale sobiv tugiisik, tugiisikute töö on tasustatav. Rohkem informatsiooni tugiisikuteenuse kohta leiad Sotsiaalkindlustusameti [kodulehelt](http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/asendushoolduse-tugiteenused#Tugiisikuteenus%20asendushoolduselt%20elluastuvatele%20noortele) :
<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/asendushoolduse-tugiteenused#Tugiisikuteenus%20asendushoolduselt%20elluastuvatele%20noortele>.